

สังเขปประวัติชีวิต พระราชวุฒาจารย์ (หลวงปู่ดูลย์ อตุโล)

ชีวิตในปฐมวัย

หลวงปู่ถือกำเนิด ณ บ้านปราสาท อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ ๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๓๑ ในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะนั้น พระยาสุรินทร์ (ม่วง) ยังเป็นเจ้าเมืองอยู่ แต่ไปช่วยราชการอยู่ที่ จังหวัดอุบลราชธานี เนื่องจากเมืองอุบลฯ และกรมการเมืองชั้นผู้ใหญ่ต้องไปราชการทัพเพื่อปราบฮ่อ

บิดาของท่านชื่อ นายแดง มารดาชื่อ นางjem นามสกุล “ดีมาก” แต่สาเหตุที่ท่านนามสกุลว่า “เกษมสินธุ์” นั้น ท่านเล่าว่า เมื่อท่านไปพำนักประจำอยู่ที่วัดสุทัศนาราม จังหวัดอุบลราชธานีเป็นเวลานาน มีหลานชายคนหนึ่งชื่อพร้อมไปอยู่ด้วย ท่านจึงตั้งนามสกุลให้ว่า “เกษมสินธุ์” ตั้งแต่นั้นมาท่านก็เลยใช้นามสกุลว่า “เกษมสินธุ์” ไปด้วย

ท่านมีพี่น้องร่วมบิดามารดา ๕ คนด้วยกัน คือ

คนแรก เป็นหญิง ชื่อ กลิ้ง

คนที่ ๒ เป็นชาย ชื่อ ดูลย์ (คือตัวท่าน)

คนที่ ๓ เป็นชาย ชื่อ แดน

คนที่ ๔ เป็นหญิง ชื่อ รัตน์

คนที่ ๕ เป็นหญิง ชื่อ ทอง

พี่น้องของท่านต่างพากันดำรงชีวิตไปตามอัธยาศัยและถึงแก่กรรมไปก่อนที่จะมาถึงอายุ ๓๐ ปีทั้งหมด หลวงปู่ผู้เดียวที่ครองอัธยาศัยได้ยาวนานถึง ๘๖ ปี

ชีวิตของหลวงปู่เมื่อแรกเริ่มเจริญวัยนั้น ก็ถูกกำหนดให้อยู่ในกฎเกณฑ์ของสังคมในสมัยนั้น แม้ท่านจะเป็นลูกคนที่สอง แต่ก็เป็นบุตรชายคนโต ดังนั้นท่านจึงต้องมีภารกิจมากกว่าเป็นธรรมดาโดยต้องทำงานทั้งในบ้านและนอกบ้าน งานในบ้าน เช่น ตักน้ำ ตำข้าว หุงหาอาหาร และเลี้ยงดูน้องๆ ซึ่งมีหลายคน งานนอกบ้าน เช่น ช่วยแบ่งเบาภาระของบิดาในการดูแลบำรุงเรือสวนไร่นาและเลี้ยงวัวเลี้ยงควาย เป็นต้น

บรรดาเด็กในละแวกบ้านนั้น ท่านเป็นผู้ได้เปรียบในเรื่องรูปสมบัติ คือ นอกจากจะมีร่างกายแข็งแรง มีอนามัยดีแล้ว ยังมีผิวพรรณหมองคล้ำ รูปร่างได้สัดส่วน น่ารักน่าเอ็นดู และยังมีอุปนิสัยเยือกเย็นอ่อนโยน ความประพฤติเรียบร้อยมาแต่เยาว์ จึงได้รับคำยกย่องชมเชยจากบรรดาญาติพี่น้องและผู้ที่ได้พบเห็น โดยทั่วไป

ด้วยเหตุที่ท่านมีรูปร่างงดงามดังกล่าวแล้วนี้เอง ท่านเจ้าเมืองสุรินทร์สมัยนั้น จึงมีบัญชาให้นำตัวท่านมาร่วมแสดงละครนอก โดยมีคุณตาจินต์เป็นพระเอก ส่วนท่านเป็นนางเอก

สำหรับเรื่องราวชีวิตในอดีตนั้น นานแสนนานกว่าท่านจะเล่าให้ฟังสักครั้งหนึ่ง เมื่อมีโอกาสตีเวลาว่าง ท่านก็เล่าเรื่องราวประวัติศาสตร์เมืองสุรินทร์ ลำดับถึงบุคคลสำคัญๆ ตลอดจนถึงเครือญาติในสมัยนั้น

ประมาณปี พ.ศ. ๒๔๓๔ พระยาสุรินทร์ฯ (ม่วง) เจ้าเมืองสุรินทร์ผู้ชักชวนให้คุณตาของท่านตั้งบ้านเรือนเป็น “บ้าน

ปราสาท” ขึ้นมาได้ถึงแก่นิจกรรม กรมหลวงพิชิตปรีชากร ข้าหลวงใหญ่ ทรงแต่งตั้งพระพิไชยณรงค์ภักดี (บุญนาค) น้องชายพระยาสุรินทร์ฯ (ม่วง) ดำรงตำแหน่งแทนเป็นเจ้าเมืองลำดับที่ ๖

ตอนที่หลวงปู่อายุประมาณ ๖ ขวบ ในช่วงนี้เกิดเหตุการณ์ตื่นตื่นสำคัญ คือ เกิดกรณีพิพาทเรื่องดินแดนฝั่งซ้ายมือของแม่น้ำโขงกับฝรั่งเศสเรียกว่า “เหตุการณ์ ร.ศ. ๑๑๒” ขบวนการจลาจลสุรินทร์ ๘๐๐ คน เข้ารับการฝึกหัดในกองกำลังรบและถูกส่งไปตั้งแนวรบด้านอุบลฯ ร่วมกับกองกำลังจากเมืองอื่นๆ เพื่อต่อต้านการรุกรานของฝรั่งเศส แต่แล้วหลังจากการปะทะกันเพียงเล็กน้อย ก็ตกลงทำสัญญาสงบศึกกัน หลังจากเสร็จกรณีพิพาทไม่นาน พระพิไชยณรงค์ภักดี (บุญนาค) ก็ถึงแก่กรรมเสียก่อนที่จะได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นพระยาสุรินทร์ภักดีศรีมหาสมุทรตามตำแหน่งเจ้าเมือง

กรมหลวงพิชิตปรีชากรจึงทรงแต่งตั้งพระพิไชยนครบวรวิฑู (เจริญ) หลานปู่ ของพระยาสุรินทร์ฯ (ดี) เจ้าเมืองคนที่ ๒ ให้ดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองสุรินทร์ลำดับที่ ๗ และได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นที่พระยาสุรินทร์ภักดีศรีมหาสมุทร เจ้าเมืองคนนี้ถึงแก่กรรมเมื่อหลวงปู่มีอายุประมาณ ๑๑ - ๑๔ ปี กำลังเข้าสู่วัยรุ่น ต่อจากนี้ พระพิไชยณรงค์ภักดี (บุญจันทร์) ได้ดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองลำดับที่ ๘ เป็นที่พระยาสุรินทร์ภักดีศรีมหาสมุทรตามตำแหน่งด้วย เจ้าเมืองคนนี้มีพระบัญชาให้นำตัวท่านมาเล่นละคร

ท่านเล่าย้อนถึงชีวิตของท่านเมื่อครั้งยังเป็นนางเอกละคร แล้วบอกว่าสมัยนั้นคนนิยมดูละครกันมาก ถามท่านว่าแสดงกัน ได้ดีนักหรือจึงมีคนนิยมดูมาก ท่านบอกว่า สมัยนั้นมีธรรมเนียมอยู่ว่าถ้าเป็นละครของเจ้าเมืองในหัวเมือง ต้องเอาผู้ชายแสดงทั้งหมด โดยสมมุติเป็นพระเป็นนางเอา ถ้าเป็นละครหลวงหรือละครของพระเจ้าแผ่นดิน ผู้แสดงต้องเป็นผู้หญิงล้วน สมมุติเป็นพระเป็นนางเหมือนกัน เรื่องที่ท่านเคยแสดงก็มีเรื่อง ไชยเชษฐ เรื่องลักษณวงษ์ เรื่อง จันทกุมาร เป็นต้น จำได้ชื่อหนึ่งว่า ท่านเคยแสดงเป็นนางชื่อ นางรัมภา ไม่ทราบว่ามีอยู่ในวรรณคดีเรื่องใดหรือไม่ ระหว่างที่แสดงละครเหล่านั้นท่านมีโอกาสได้เล่าเรียนเขียนอ่านหนังสือไทยบ้าง จากท่านผู้ช่วยสอนให้ เพราะยังไม่ มีโรงเรียนสอนหนังสือไทยในขณะนั้น

ท่านเล่าว่า เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๘ อายุประมาณ ๑๘ ปี ได้ลงไปกรุงเทพฯ เป็นครั้งแรก เพื่อไปซื้อเครื่องแต่งละครนั่นเอง เพราะเป็นตัวนางเอก ต้องมาลองเครื่องแต่งละครนั่นเอง เพราะเป็นตัวนางเอก ต้องมาลองเครื่องเลือกให้ได้ เหมาะจะสวมตัวเดินทางโดยช้างจากสุรินทร์ใช้เวลา ๔ วัน ๔ คืน จึงถึงเมืองโคราช พักช้างไว้ที่นั่นแล้วขึ้นรถไฟต่อเข้ากรุงเทพฯ เนื่องจากขณะนั้น รถไฟมีแค่ระยะกรุงเทพฯ - โคราช เท่านั้น

เมื่อลงจากรถไฟที่สถานีหัวลำโพงแล้วเห็นกรุงเทพฯ สมัยนั้นไม่ได้มีตึกรามบ้านช่องผู้คนมากมายอะไร จะไปไหนมาไหนเมื่อปวดท้องหนักท้องเบา ก็สามารถแวะเข้าป่าสะแกสามเสื่อข้างทางได้อย่างสบาย น้ำท่าแต่ละลำคลองก็ใสสะอาดดี อากาศดีได้อย่างสนิทใจ เมื่อกลับถึงสุรินทร์แล้วก็ให้รู้สึกกระหายว่ามีบุญวาสนามีโช่น้อยที่ได้ไปถึงและได้เห็นบางกอกด้วยสายตา เพราะในสมัยนั้นน้อยคนนักที่จะได้เห็นกรุงเทพฯ

คนสมัยโน้นกับคนสมัยนี้ ไม่มีอะไรแตกต่างกันนักในเรื่องการคลั่งคารา หรือชอบสนิทสนมกับนักแสดง นี่เป็นข้อสรุปที่ได้มาจากเรื่องที่หลวงปู่เล่าให้ฟังบ้าง ว่า ครั้งหนึ่งหลังจากที่คณะละครของท่านเลิกหรือจบการแสดงแล้ว มีสุภาพสตรีท่านหนึ่งพรวดพราดเข้ามาในห้องทำท่าสนิท คงคิดจะทอดไมตรีผูกเป็นมิตรสหายกัน ซึ่งแค่นี้ก็นับว่าแก่นกกล้ามีโช่น้อย เมื่อคิดถึงสภาพสังคมสมัยนั้น

ขณะนั้นท่านนางเกละครกำลังค่อยๆ ถอดเครื่องทรงลงกรณออกทีละชิ้นสองชิ้น ทั้งแท้และเทียม สุภาพสตรีท่านนั้น เมื่อทราบว่าเป็นชาย ก็อายมาก รีบกระโดดลงจากเวที วิ่งหนีไปอย่างรวดเร็วเหมือนกระต่ายป่า นี่แสดงว่าหลวงปู่ของเราเป็นนักแสดงชั้นเยี่ยมจริงๆ เมื่อแสดงเป็นตัวนางเอก ผู้หญิงแท้ๆ ก็ยังหลงนึกว่าเป็นผู้หญิงจริงๆ

แม้มีส่วนชี้ให้เห็นว่า เด็กหนุ่มสาวสมัยนั้นเขามีจิตสำนึกในอันที่จะป้องกันมิให้เกิดความเสื่อมเสีย และระวังในเรื่องระหว่างเพศเป็นอย่างดี มิให้เกิดความมัวหมองในชีวิตหนุ่มสาวของตนมิฉะนั้นจะต้องถูกดูหมิ่นเหยียดหยามจากสายตาของสังคม หลวงปู่ท่านกล่าวว่า ชีวิตวัยหนุ่มของท่านตลอด ๒๒ ปี บริสุทธิ์ผุดผ่องไม่เคยพ้อพานแต่ต้องสตรีเพศเลยแม้แต่น้อย トラบเท่าเข้าสู่เพศพรหมจรรย์ ดำรงชีพอยู่ภายใต้ร่มเงาแห่งผ้ากาสาวพัสตร์รวดเดียวตลอดสาย

ได้ร่มผ้ากาสาวพัสตร์

แม้ว่าอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ใครๆ ก็ต้องรู้สึกว่าการเปลื้องและนำลุ่มหลงอย่างยิ่ง เพราะนอกจากจะอยู่ในวัยกำลังงามแล้วยังเป็นนักแสดงที่มีผู้นิยมชมชอบมากอีกด้วย ถึงกระนั้นหลวงปู่ก็มีได้หลงไหลในสิ่งเหล่านั้นเลย ตรงข้ามท่านกลับมีอุปนิสัยโน้มเอียงไปทางเนกขัมมะ คือ อยากรอกบวช จึงพยายามขออนุญาตจากบิดามารดา และท่านนั้นคัดค้านเรื่อยมา โดยเฉพาะฝ่ายบิดามารดาไม่ยอมให้บวช เนื่องจากขาดกำลังทางบ้าน ไม่มีใครช่วยเป็นกำลังสำคัญในครอบครัว ทั้งท่านก็เป็นบุตรชายคนโต

แต่ในที่สุด บิดามารดาก็ไม่อาจขัดขวางความตั้งใจจริงของท่านได้ ต้องอนุญาตให้บวชได้ตามปรารถนาที่แน่วแน่ไม่คลอนแคลนของท่าน พร้อมกับเสียงลำท้อจากบิดาว่า เมื่อบวชแล้วต้องไม่สึกหรืออย่างน้อยต้องอยู่จนได้เป็นเจ้าอาวาส ทั้งนี้เนื่องจากปู่ของท่านเคยบวชและได้เป็นเจ้าอาวาสมาแล้ว และคงเป็นเพราะเหตุนี้ด้วยกระมังท่านจึงมีอุปนิสัยโน้มเอียงไปทางบรรพชาตั้งแต่ยังเยาว์ คือมีอุปนิสัย รักบุญ เกรงกลัวบาป มิได้เปลื้องเปลื้องก็คະนงในวัยหนุ่มเหมือนบุคคลอื่น

ครั้นเมื่อได้รับอนุญาตจากมารดาเรียบร้อยแล้วอย่างนี้ ท่านจึงได้ละฆราวาสวิสัยเข้าสู่ความเป็นสมณะตั้งแต่นั้น เมื่อท่านมีอายุได้ ๒๒ ปี โดยมีพวกตระกูลเจ้าเมืองที่เคยชบเลี้ยงท่านเป็นผู้แจ้งในเรื่องการบวชให้ครบถ้วนทุกอย่าง ท่านได้บรรพชาอุปสมบท ณ พัทธสีมา วัดชุมพลสุทธาวาส ในเมืองสุรินทร์ โดยมี

พระครูวิมลศีลพรต (ทอง) เป็นพระอุปัชฌาย์

พระครูบึก เป็นพระกรรมวาจาจารย์

พระครูฤทธิ เป็นพระอนุสาวนาจารย์

นวกภิกษุผู้กระหายธรรม

เมื่อครั้งแรกบวช ก็ได้ไปปฏิบัติกัมมัฏฐานกับหลวงปู่เอก วัดคอคโค ซึ่งอยู่ชานเมืองสุรินทร์ วิธีการเจริญกัมมัฏฐานในสมัยนั้นก็ไม่มียุทธะไรมาหกษายนัก วิชาที่หลวงปู่เอกสอนในสมัยนั้น คือ จุดเทียนขึ้นมา ๕ เล่ม แล้วนั่งบริกรรมว่า “ขออัญเชิญปิศาจ ๕ จงมาหาเรา” ดังนี้เท่านั้น แต่หลวงปู่ดูลย์ก็พากเพียรปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ด้วยความวิริยะอุตสาหะอย่างแรงกล้า พยายามบริกรรมเรื่อยมาจนครบไตรมาสโดยไม่ลดละ แต่ก็ไม่ปรากฏเห็นผลอันใดแม้เล็กน้อย

นอกจากนี้ยังได้ฝึกฝนทรมานร่างกายเพื่อเผาผลาญกิเลส ด้วยความเข้มงวดควดขันการขบฉันอาหาร วันก่อนเคยฉัน ๗ คำ ก็ลดเหลือ ๖ คำ แล้วลดลงไปอีกตามลำดับ จนกระทั่งร่างกายซูบผอม โขเซ สุ่ไม่ไหว จึงหันมาฉันอาหารตามเดิม ะยะนั้นก็ไม่ต้องคอย ผู้บำเพ็ญภาวนาไปเรื่อยๆ ตามที่ท่านอาจารย์อบรมสั่งสอน

นอกจากนี้ใช้เวลาที่เหลือท่องบ่นเจ็ดตำนานบ้าง สิบสองตำนานบ้าง แต่ไม่ได้ศึกษาพระวินัยเลย เรื่องวินัยที่จะนำมาประพฤติปฏิบัติขัดเกลากายวาจา เพื่อเป็นรากฐานของสมาธิภาวนานั้น ท่านไม่ทราบ มีหน้าซ้ำ ะหว่างที่อยู่วัด ดังกล่าว พระในวัดนั้นยังใช้ให้ท่านสร้างเกวียนและเลี้ยง โคอีกด้วย ท่านจึงเกิดความสลดสังเวชและเบื่อหน่ายเป็นกำลัง แต่ก็อยู่มาจนกระทั่งได้ ๖ พรรษา

เมื่อทราบข่าวว่า ที่จังหวัดอุบลราชธานีมีการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมก็เกิดความยินดีเป็นล้นพ้น รีบเข้าไปขอ อนุญาตท่านพระครูวิมลศีลพรต ผู้อุปฌาย์เห็นว่าท่านมีความตั้งใจจริง จึงอนุญาตให้ไปได้โดยมีครูคงและครูศิษฐ์ไป เป็นเพื่อน

นักธรรมชั้นตรี

เมื่อครั้งแรกถึงจังหวัดอุบลฯ นั้น เขาไม่อาจรับท่านให้พำนักอยู่ที่วัดธรรมยุตได้ เพราะต่างนิกายกัน แม้จะอนุญาติให้ เข้าเรียนได้ก็ตาม ดังนั้น ท่านจึงต้อง ไปอยู่วัดหลวง ซึ่งการบิณฑบาตเป็นไปได้ยากเสียเหลือเกิน พอตีหลวงพืมนัสซึ่ง เดินทางไปเรียนก่อน ได้แวะไปเยี่ยมทราบความเข้า จึงพาท่านไปฝากอยู่อาศัยพร้อมทั้งศึกษาพระปริยัติธรรมไปด้วย ที่วัดสุทัศนาราม แต่เนื่องจากวัดนี้ก็เป็นวัดฝ่ายสงฆ์ธรรมยุต จึงไม่อาจให้ท่านอยู่ที่วัดได้ด้วยเหตุผลที่น่าฟังว่ามีได้ รังเกียจ แต่เกรงจะเกิดผลกระทบต่อความเข้าใจอันดีระหว่างผู้บริหารการคณะสงฆ์ของนิกายทั้งสอง

อย่างไรก็ดี ด้วยเมตตาธรรม ทางวัดสุทัศนารามได้แสดงความเอื้อเฟื้อด้วยวิธีการอันแยบคาย โดยรับให้ท่านพำนักอยู่ ได้ในฐานะพระอาคันตุกะผู้มาเยี่ยมเยือน แต่อยู่นานหน่อย ความเป็นอยู่ของท่านจึงค่อยกระเตื้องขึ้น คือเป็น ไปได้ สะดวกบ้าง

ท่านพยายามมุนานะ ศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมอย่างเต็มสติกำลัง จนกระทั่งประสบผลสำเร็จ คือ สามารถสอบได้ ได้ประกาศนียบัตรนักธรรมชั้นตรีนวกภูมิ เป็นรุ่นแรกของจังหวัดอุบลราชธานี และยังได้เรียนบาลีไวยากรณ์ (มูลัจ จายน) จนสามารถแปลพระธรรมบทได้ นับว่าท่านได้บรรลุปณิธานที่ได้ตั้งไว้ในหารจากบ้านเกิดเมืองนอนไปศึกษา ต่อ ณ ต่างแดน ที่กล่าวเช่นนี้ เพราะการคมนาคมระหว่างสุรินทร์ — อุบลฯ ในสมัยนั้นเป็นไปโดยยากจนนับได้ว่าเป็น ต่างแดนจริงๆ

ญัตติใหม่

ต่อมาท่านได้พยายามอย่างยิ่งที่จะญัตติจากนิกายเดิมมาเป็นธรรมยุติกนิกาย แต่ทางคณะสงฆ์ธรรมยุต โดยเฉพาะพระ ธรรมปาโมกข์ (ดิสุโธ อ้วน) เจ้าคณะมณฑลในขณะนั้น ซึ่งเป็นพระเถระชั้นผู้ใหญ่ พระนักบริหารผู้สายตาไกลและ จิตใจกว้างขวางได้ให้ความเห็นว่า “อยากจะทำให้ท่านศึกษาเล่าเรียนไปก่อนไม่ต้องญัตติเนื่องจากทางคณะสงฆ์ธรรมยุต

มีนโยบายจะให้ท่านกลับไปพัฒนาการศึกษาพระปริยัติธรรม ที่จังหวัดสุรินทร์ท่านจะต้องอยู่โดดเดี่ยว เนื่องจากในสมัยนั้นยังไม่วัดฝ่ายธรรมยุตที่จังหวัดสุรินทร์เลย”

แต่ตามความตั้งใจของท่านเองนั้น มิได้มีความประสงค์จะกลับไปสอนพระปริยัติธรรม จึงได้พยายามขอญาติติดต่อไปอีก

ต่อมา ซึ่งจะนับว่าเป็นโชคของท่านก็ว่าได้ ท่านมีโอกาสได้คุ้นเคยกับท่านอาจารย์สิงห์ ขนดะยากโม ซึ่งรับราชการครู ทั้งที่ยังเป็นพระสงฆ์อยู่ในขณะนั้นที่วัดสุทัศน์ จังหวัดอุบลฯ ท่านอาจารย์สิงห์ชอบอรรถาธิบายไตรปิฎกของหลวงปู่ดูลย์ และเห็นปฏิปทาในการศึกษาเล่าเรียน พร้อมทั้งการประพฤติปฏิบัติกิจในพระศาสนาของท่าน ว่าเป็นไปด้วยความตั้งใจจริง ท่านอาจารย์สิงห์จึงได้ช่วยเหลือท่านมณการขอญาติ จนกระทั่งประสบผลสำเร็จ

ดังนั้น ใน พ.ศ. ๒๔๖๑ ขณะเมื่ออายุ ๓๑ ปี ท่านจึงได้ยุติจากนิคายเดิมมาอุปสมบทเป็นพระภิกษุในธรรมยุติกนิกาย ณ พัทธสีมา วัดสุทัศน์ฯ จังหวัดอุบลราชธานี โดยมี

พระมหารัฐ เป็นพระอุปัชฌาย์

พระศาสนดิลก เจ้าคณะมณฑลอุบล เป็นพระกรรมวาจาจารย์

ถ้าหากจะนับระยะเวลาที่ท่านไปวัดสุทัศน์ ในฐานะพระอาคันตุกะจนกระทั่งได้รับเมตตาอนุญาตให้ได้ยุติ ก็เป็นเวลานานถึง ๔ รวมเวลาที่ดำรงอยู่ในภาวะของนิคายเดิมก็เป็นเวลานานถึง ๑๐ ปี

พบพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺตเถระ ครั้งแรก

จากการที่ได้ศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรม และพิจารณาข้อธรรมเหล่านั้น จนแตกฉานชำของพอสมควรแล้ว ก็เห็นว่าการเรียนปริยัติธรรมอย่างเดียวนั้นเป็นแต่เพียงการจำหัวข้อธรรมะได้เท่านั้น ส่วนการปฏิบัติให้ได้ผลและได้รู้สัทธรรมอย่างซาบซึ้งนั้นเป็นอีกเรื่องหนึ่งต่างหาก จึงได้บังเกิดความเบื่อหน่ายและท้อถอยในการเรียนพระปริยัติธรรม และมีความสนใจใฝ่เอียงไปในทางปฏิบัติธรรมทางธุดงค์ก็มีภูมิตั้งอย่างแน่วแน่

นับว่าเป็นบุญลาภของหลวงปู่ดูลย์อย่างประเสริฐ ที่ในพรพรยานั้นเอง ท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺตเถระ พระปรมาจารย์ผู้ยิ่งใหญ่ ฝ่ายอริยวาสี ได้เดินทางกลับจากธุดงค์ก็มีภูมิตั้ง มาพำนักจำพรรษาอยู่ที่วัดบูรพา จังหวัดอุบลฯ ชาวที่พระอาจารย์มั่นมาจำพรรษาที่วัดบูรพานั้น เลื่องลือไปทุกทิศทาง ทำให้พระภิกษุสามเณร บรรดาศิษย์และประชาชน แดกตื่นตื่นตัวพากันไปฟังธรรมเทศนาของพระอาจารย์มั่น

ท่านกับท่านอาจารย์สิงห์ ๒ สหาย ก็ไม่เคยล้าหลังเพื่อนในเรื่องเช่นนี้ พากันไปฟังธรรมเทศนาของพระอาจารย์มั่นกันเป็นประจำไม่ขาดแม้สักครั้งเดียว นอกจากได้ฟังธรรมะแปลกๆ ที่สมบูรณด้วยอรรถพัญจนะ มีความหมายลึกซึ้ง และรัดกุมกว้างขวางแล้วยังไม่มีโอกาสเฝ้าสังเกตปฏิปทาของท่านพระอาจารย์มั่นที่งดงามน่าเลื่อมใสทุกอริยชาติอีกด้วย ทำให้เกิดความซาบซึ้งถึงใจ คำพูดแต่ละคำมีนัยแปลกลติ ไม่เคยได้ยินได้ฟังมาก่อน จึงเพิ่มความสนใจใคร่ประพฤติปฏิบัติทางธุดงค์ที่มีภูมิตั้งมากยิ่งขึ้นทุกทีๆ

ออกธุดงค์ครั้งแรก

ครั้งนี้ออกพรรษาแล้ว ท่านอาจารย์มั่นได้ออกธุดงค์อีก ภิขุ ๒ สหาย คืออาจารย์ ขนดชาโคโม กับหลวงปู่ดูลย์ จึงตัดสินใจสละทิ้งการสอนการเรียนออกเดินธุดงค์ติดตามพระอาจารย์ผู้ยิ่งใหญ่ไปทุกแห่ง จนตลอดฤดูกาลออกพรรษานั้น

ตามธรรมเนียมธุดงค์ก็มีภูมิลานของพระอาจารย์มั่นมีอยู่ว่าเมื่อครั้งถึงกาลเข้าพรรษา ไม่ให้จำพรรษารวมกันมากเกินไป ให้แยกกันไปจำพรรษาตามสถานที่อันวิเวก ไม่ว่าจะเป็นวัด เป็นป่า เป็นถ้ำ เป็นเขา โคนไม้ ป่าช้า ลอมฟาง เรือนว่าง หรืออะไรตามอัธยาศัยของแต่ละบุคคลแต่ละคณะ

เมื่อออกพรรษาแล้ว หากทราบข่าวว่าพระอาจารย์มั่นอยู่ ณ ที่ใด ก็พากันไปจากทุกทิศทุกทางมุ่งไปยัง ณ ที่นั้น เพื่อเรียนพระกัมมัฏฐาน และเล่าแจ้งถึงผลการประพฤติปฏิบัติที่ผ่านมา เมื่อมีอันใดผิดท่านปรมาจารย์จักได้ช่วยแนะนำแก้ไข อันใดถูกต้องดีแล้วท่านจักได้แนะนำข้อกัมมัฏฐานอื่นๆ ขึ้นไป

ดังนั้น เมื่อจวนจะถึงกาลเข้าปฐมพรรษา คือ พรรษาแรกแห่งการธุดงค์ของท่าน คณะหลวงปู่ดูลย์จึงพากันแยกจากท่านพระอาจารย์มั่น เดินธุดงค์ผ่านทางอำเภอท่าคันโท จังหวัดกาฬสินธุ์ครั้งถึงป่าท่าคันโท ก็สมมติทำเป็นสำนักวัดป่าเข้าพรรษาด้วยกัน ๕ รูป คือ พระอาจารย์สิงห์ ขนดชาโคโม ท่านพระอาจารย์บุญ พระอาจารย์สีทา ท่านพระอาจารย์หนู ท่านพระอาจารย์ดูลย์ อดุล (คือตัวหลวงปู่เอง)

ทุกท่านปฏิบัติตนปรารภความความเพียรอย่างอุกฤษฏ์แรงกล้าปฏิบัติตามคำอบรมสั่งสอนของท่านปรมาจารย์อย่างสุดจิต ครั้งนั้นบริเวณแห่งนั้นเป็นสถานที่ทุรกันดาร เคลื่อนกล่นไปด้วยสัตว์ป่าที่ดุร้าย ไข้ป่าก็ชุกชุมมาก ยากที่จะดำรงชีวิตอยู่ได้

ดังนั้นยังไม่ทันถึงครึ่งพรรษาก็ปรากฏว่าอาพาธเป็นไข้ป่ากันหมด ยกเว้นท่านอาจารย์หนูองค์เดียว ต่างก็ได้ช่วยรับใช้พยาบาลกันตามมีตามเกิด หุยกยาที่จะนำมาเยียวยารักษาาก็ไม่มี ความป่วยไข้เล่าก็ไม่ยอมลดละเห็นแก่หน้ากันบ้างเลย จนกระทั่งองค์หนึ่งถึงแก่กรรมภาพลงในกลางพรรษานั้น ต่อหน้าต่อตาเพื่อนสหายธรรมมิใช่นานเวทนา

สำหรับท่านหลวงปู่ดูลย์ ครั้นได้สำเนียงรู้ว่า มฤตยูกำลังคุกคามอย่างแรงทั้งหุยกยาที่จะนำมารักษาพยาบาลก็ไม่มี จึงตั้งเตือนตนว่า “ถึงอย่างไรตัวเราก็คงไม่พินิจมือมือของความตาย ในพรรษานี้เป็นแน่แล้ว เมื่อเป็นเช่นนี้ แม้เราจักตาย ก็จงตายในสมาธิภาวนาเถิด” จึงปรารภความเพียรอย่างเอาเป็นเอาตายตั้งสติให้สมบูรณ์ พยายามดำรงจิตให้อยู่ในสมาธิอย่างมั่นคงทุกอิริยาบถพร้อมทั้งพิจารณาความตาย คือ มีมรณานุสติกัมมัฏฐานเป็นอารมณ์ไปด้วยโดยไม่ย่อท้อพรันพริ้งต่อมรณภัยที่กำลังคุกคามจะมาถึงตัวในไม่ช้านี้เลย

เริ่มปรากฏผลจากการปฏิบัติ

ณ ป่าท่าคันโท จังหวัดกาฬสินธุ์ นี้เอง การปฏิบัติทางจิตที่หลวงปู่ดูลย์พากเพียรบำเพ็ญอยู่อย่างไม่ลดละ ก็ได้บังเกิดผลอย่างเต็มภาคภูมิ กล่าวคือ ขณะที่นั่งภาวนาอยู่ตั้งแต่หัวค่ำจนถึงอีกมากนั้น จิตค่อยๆ หยั่งลงสู่ความสงบ และไต่บังเกิดนิมิตแปลกกว่าผู้อื่นขึ้นมา คือ เห็นพระพุทธรูปปรากฏขึ้นที่ตัวของท่านประหนึ่งว่าตัวของท่านเป็นพระพุทธรูป

องค์หนึ่ง ท่านพยายามพิจารณาครุรูปนิมิตต่อไปอีก แม้ขณะที่ออกจากที่บำเพ็ญสมาธิแล้ว และขณะออกเดิน ไปสู่
ละแวกบ้านป่าเพื่อบิณฑบาต ก็เห็นปรากฏอยู่เช่นนั้น

วันต่อมาอีก ก่อนที่รูปนิมิตจะหายไป ขณะที่เดินกลับจากบิณฑบาต ท่านได้พิจารณาตนเองก็ได้ปรากฏเห็นชัดเจนว่า
เป็น โครงกระดุกทุกส่วนสัค วันนั้นจึงเกิดความรู้สึกไม่อยากกินอาหารจึงอาศัยความเอิบอímใจของสมาธิกระทำความ
เพียรต่อไป เช่นเดินจงกรมบ้าง นั่งสมาธิบ้าง ตลอดวันตลอดคืน และแล้วในขณะนั้นเอง แสงแห่งพระธรรมก็บังเกิด
ขึ้นปรากฏแก่จิตของท่านอย่างแจ่มแจ้งจนกระทั่งท่านสามารถแยกจิตกับกิเลสออกจากกันได้

**รู้ชัดว่าอะไรคือจิต อะไรคือกิเลส จิตปรุงกิเลสหรือกิเลสปรุงจิต และเข้าใจสภาพเดิมของจิตที่แท้จริงได้ จนรู้ว่ากิเลส
ส่วนไหนละได้แล้ว ส่วนไหนยังละไม่ได้ ดังนี้**

การปฏิบัติได้ผลเป็นประการใดในครั้งนั้น ท่านมิได้เล่าบอกใครในพรหมานัน เคยเล่าให้ท่านอาจารย์สิงห์กิมว่าถูก
ทางแล้วและแสดงความยินดีด้วย ตัวท่านนี้ก็อยากให้ออกพรรษาโดยเร็วจะได้ไปนมัสการพระอาจารย์มั่นและกราบ
เรียนถึงกาปฏิบัติทั้งรับคำแนะนำทางปฏิบัติที่ยังๆ ขึ้นไป

คำสรรเสริญครั้งแรกจากพระอาจารย์มั่น

ครั้นออกพรรษาแล้ว ทุกรูปต่างแยกย้ายกันออกจากที่นั้นเดินตรงค้ต่อไป ท่านหลวงปู่ดูลย์ไปด้วยกันกับท่านอาจารย์
สิงห์ ต่อมาก็แยกทางกับท่านอาจารย์สิงห์ คือไปองค์ละทาง มีจุดมุ่งหมายอันเดียวกันคือ ท่านพระอาจารย์มั่น

เมื่อท่านเดินทางไปถึงหนองหาน จังหวัดสกลนคร ได้ไปพักอยู่ที่เกาะเกด สถานที่นี้กล่าวกันว่าเป็นที่ขลังและมี
อาถรรพณ์มากไม่เคยมีชาวบ้านไหนกล้าเข้าไป แต่ท่านกลับเห็นดี ท่านจะได้อยู่สบาย เพราะเมื่อคนไม่กล้าเข้าไป ก็ยิ่ง
เป็นที่สัคเสียบ ครั้นอยู่พอสมควรแล้ว ก็ออกเดินทางต่อไปเป็นลำดับ จนกระทั่งถึงบ้านตาลเนิ่ง มีชาวบ้านบอกว่า
เห็นพระซุงคงอยู่ในป่าใกล้บ้านนี้เองท่านแสดงความดีใจเป็นอันมากคิดว่าอย่างไรเสียต้องเป็นพระอาจารย์มั่นอย่าง
แน่นอน

เมื่อไปถึงสถานที่นั้น ก็เห็นท่านอาจารย์สิงห์ซึ่งเดินทางมาถึงก่อนนานแล้ว และเห็นพระองค์อื่นๆ อีกหลายองค์กำลัง
นั่งห้อมล้อมท่านพระอาจารย์มั่นอย่างสงบ พวกกันหันหน้ามามองท่าน และพูดบอกกันเบาๆ ว่า “แน่ ท่านดูลย์มาแล้ว
ท่านดูลย์มาแล้ว” คาดว่าอาจารย์สิงห์คงเล่าบอกแล้วว่า หลวงปู่ดูลย์ทำจิตเป็นสมาธิได้

เมื่อท่านเห็นท่านพระอาจารย์มั่น ก็เกิดความปลอดภัยปีติรำพึงในใจว่า “ประสงค้อย่างไรก็สำเร็จอย่างนั้น” ครั้นได้
โอกาสอันควรแล้ว จึงได้เข้าไปกราบท่านพระอาจารย์มั่น พระปรมาจารย์ผู้ทรงคุณวิเศษได้ถามถึงการปฏิบัติ ท่านจึง
กราบเรียนถึงผลการปฏิบัติโดยตลอด แล้วก็สรุปท้ายกราบเรียนท่านพระอาจารย์มั่นให้ทราบวา

**“เดี๋ยวนีั กระทบเข้าใจแล้ว กระทบทำความรู้จักกับกิเลสของกระทบได้ดีแล้ว คือ ถ้าวรวมกันทั้งหมดแล้ว แบ่งเป็น ๔
ส่วน ส่วนที่ ๑ นั้นกระทบละได้เด็ดขาดแล้ว ส่วนที่ ๒ นั้นกระทบละได้ครึ่งหนึ่งยังอีกครึ่งหนึ่ง ส่วนที่ ๓ และส่วนที่ ๔
กระทบยังละไม่ได้”**

ท่านพระอาจารย์มั่นก็กล่าวคำสรรเสริญว่า “เก่งมาก ฉลาดมาก ที่สามารถรู้จักกิเลสของตนเอง และการปฏิบัติที่ผ่าน มา ที่เล่าบอกนั้นก็เป็นการถูกต้องดีแล้ว” และแล้วท่านพระปรมาจารย์ก็ได้แนะนำต่อไปว่า ให้เอาข้อนี้ไปพิจารณา ต่อไปอีก โดยบอกเป็นภาษาบาลี “สัพเพ สงขารา สัพพสณฺญา อนฺตฺตา”

หลังจากได้รับคำแนะนำจากท่านพระอาจารย์มั่นแล้ว ท่านก็ได้ปลีกตัวไปบำเพ็ญทางจิต พร้อมทั้งพิจารณาพิจารณาธรรมที่ ได้มาในที่สุดก็ได้รู้แจ้งในธรรม คือปฏิจาสุมุขบาท ตลอดสายในแนวเดียวเท่านั้น สังขารทั้งหลายเกิดจากความคิด ปปรุง เมื่อละสังขารได้ความทุกข์ก็ดับหมดตลอดสาย ปฏิจาสุมุขบาทก็ขาดเพียงเท่านี้

ครั้งพากันอยู่ปฏิบัติท่านพระอาจารย์มั่นพอสมควรแล้ว ทุกรูปก็แยกย้ายเดินทางกลับกันต่อไปอีก เมื่อแยกจากท่านพระ อาจารย์มั่นแล้วหลวงปู่ดูลย์ได้เดินทางไปทางอำเภอพรรณานิคม มีแนวคิดตามไปด้วยองค์หนึ่ง ไปจำพรรษาอยู่ที่ชายป่า แห่งหนึ่งใกล้บ้านกุดด้อม ครั้งจำพรรษาอยู่ได้ไม่นาน สามเณรที่ติดตามไปด้วยก็เกิดเป็นไข้อย่างแรงสุดกำลังที่จะ เยียวรักษาให้หายได้ ในที่สุดสามเณรก็ถึงแก่อสัญกรรมต่อหน้าต่อตาท่าน ไปอีกองค์หนึ่งอย่างน่าเวทนา

ท่านเล่าว่า “สงสารสามเณรมาก อายุก็ยังน้อย หากมีรักษานะเครงไม่ตายแน่” ครั้งนั้นท่านได้คอยสังเกตพิจารณา อาการตายของคนเราว่าเป็นไปอย่างไร จิตหรือวิญญาณออกไปทางไหนหรืออย่างไรจนเข้าใจได้ดี แต่ไม่ เห็นสมควรที่จะบันทึกไว้ ณ ที่นี้

เมื่อชาวบ้านเห็นว่าท่านจำพรรษาอยู่เพียงองค์เดียว เพราะเมื่อก่อนอยู่กับสามเณรก็เกิดความสังเวชใจ จึงได้อาราธนา ท่านให้ไปอยู่ที่วัดม่วงไข่ บ้านกุดด้อม ซึ่งมีสามเณรอยู่หลายองค์ มีครูบาญาคูดีเป็นเจ้าอาวาส เป็นผู้ที่มีอิทธิพลศรัทธาชื่อ ท่านได้เข้าไปพำนักจำพรรษาแต่รูปเดียวในโบสถ์ กระทำตามแบบฉบับของพระอรหันต์ทุกอย่างอย่างเคร่งครัด เช่น เดิน บิณฑบาตทุกวัน ฉนในบาตรฉนวันละมือเดียว ปัดกวาดทำความสะอาดที่อยู่อาศัย ตลอดเวลาจนเดินจงกรมทำสมาธิ เป็นต้น

เจ้าอาวาสและพระเณรในวัดนั้นเห็นปฏิปทาของท่าน ก็เกิดความพิศวงสนใจในการปฏิบัติของท่านเป็นอันมาก และ เมื่อมีใครสนใจได้ถาม ท่านก็ชี้แจงข้อธรรมะและแนวทางปฏิบัติได้อย่างชัดเจนมีอรรถลีลซึ่งรัดกุม แปลกไปกว่าที่ เคยได้ยินได้ฟังมา ดังนั้น พระทุกรูปรวมทั้งสามเณรด้วยต่างก็ปฏิญาณตนปฏิบัติตนตามแบบของท่านจนหมด

ในบรรดาภิกษุสามเณรที่หันกลับมาดำเนินปฏิปทาแบบอรหันต์ก็มีภูฐานของท่านนี้ มีสามเณรรูปหนึ่ง ชื่อสามเณร อ่อน มีวิริยะอุตสาหะแรงกล้าในธรรมปฏิบัติ ได้เจริญรุ่งเรืองในพระศาสนาสืบต่อมาจนเป็นพระมหาเถระชื่อ ก้อง มีผู้ เคารพนับถือทั่วประเทศ ซึ่งก็คือพระอาจารย์อ่อน ญาณสิริ นั่นเอง

ในระหว่างนั้น ท่านพระอาจารย์ฝั้น อาจาโร ผู้มีประวัติอันงาม มีชื่อเสียงโด่งดังทางกัมมัฏฐานในปัจจุบันนี้ ในสมัยนั้น ยังเป็นพระภิกษุฝั้น พำนักอยู่ที่วัดใกล้เคียงกัน ได้ทราบข่าวคราวการ “พลิกแผ่นดิน” ของวัดไข่มวง ก็เกิดความ ตื่นเต้นสนใจ สู้เดินทางมาศึกษาและประพฤติปฏิบัติกัมมัฏฐานกับท่านหลวงปู่เป็นประจำอย่างขยันแข็งตลอดเวลาที่ ท่านจำพรรษาอยู่ ณ ที่นั้น

ครั้งออกพรรษาแล้ว ได้เวลาที่หลวงปู่ดูลย์จะออกธุดงค์ก่อนแรไปตามป่าเขาลำเนาไพรอีกแล้ว มหัทธรรย์อันใหญ่ก็ ได้บังเกิดขึ้นต่อสายตาชาวบ้านม่วงไข่ทั้งหลาย กล่าวคือ เมื่อท่านหลวงปู่ออกธุดงค์ต่อไป ปรากฏว่าภิกษุสามเณรทุก รูปในวัดม่วงไข่ ไม่เว้นกระทั่งเจ้าอาวาสได้พากันสละทิ้งวัดออกธุดงค์ติดตามท่านไปจนหมดสิ้น โดยไม่สนใจนำพาคำ

อ่อนวอนทักทานของผู้ใด รวมทั้งพระภิกษุฝั้นก็ติดตามท่าน ไปด้วยเช่นเดียวกัน

ทุกรูปยอมสละทิ้งวัดร้างไป ไม่มีใครยอมอยู่ผูกพันดูแลพากันอย่างเข้าสู่ความเป็นอนาคาริกที่แท้จริง เพื่อมุ่งหาความดับทุกข์แห่งคน อย่างไม่อาลัยอาวรณ์ต่อสิ่งหนึ่งประการใดเลย

หลวงปู่เล่าว่า ท่านอาจารย์ฝั้นนั้น ทำกัมมัฏฐานได้ผลดีมากและเอาจริงเอาจัง มีน้ำใจเป็นนักสู้ ผู้ตายไม่มีลละที่ถอย เข้าถึงผลการปฏิบัติได้เร็ว นอกจากนั้นยังมีรูปสมบัติและคุณสมบัติถึงพร้อม ท่านได้ทำนายไว้ในใจว่า ท่านผู้นี้จะต้องมีความสำคัญและเป็นกำลังยิ่งใหญ่ของพระศาสนาในอนาคตอย่างแน่นอน ท่านจึงตั้งใจว่าจะพาท่านอาจารย์ฝั้นให้ได้ในโอกาสต่อไป

อีกข้อหนึ่งที่ผู้เรียบเรียงเคยได้ยินมาคือว่า เมื่อหลวงปู่ดูลย์มาพำนักประจำที่จังหวัดสุรินทร์แล้ว ท่านอาจารย์ฝั้นได้เดินธุดงค์ติดตามมารับคำแนะนำทางปฏิบัติกับหลวงปู่ดูลย์เป็นครั้งคราวโดยเดินธุดงค์มาทางเทือกเขาธงรักแล้วเข้าไปนมัสการหลวงปู่ดูลย์ ณ วัดบูรพาราม

บริเวณป่าที่ท่านอาจารย์ฝั้นพำนักนั้น ต่อมาได้กลายเป็นวิทยาลัยเกษตรกรรมสุรินทร์ แต่คงจะด้วยเคราะห์กรรมมีอุปนิสัยของท่านอาจารย์ฝั้น สถานที่พักของท่านจึงได้รับยกย่องขึ้นมาเป็นสำนักสงฆ์ฝ่ายอริยวาที มีชื่อว่า “วัดป่าโยธาประสิทธิ์” ทั้งๆที่อยู่ในบริเวณร่วมหาวิทยาลัยเกษตรกรรมนั่นเอง นำอัสจรรย์!

อริยสังขะแห่งชีวิต

ย้อนกลับมาถึงการเดินธุดงค์ของหลวงปู่ดูลย์ต่อไป การออกธุดงค์คราวนี้ มีท่านอาจารย์ฝั้นและพระเณรวัดม่วงไข่ติดตามไปทั้งหมด ท่านเดินทางไปตามลำดับพักอยู่แห่งละ ๕ วันบ้าง ๗ วันบ้าง แล้วก็ไปพักอยู่ที่ตำพระเวสข อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม เป็นเวลานานตลอดฤดูแล้งนั้น ต่างองค์ก็ปรารถนาคความเพียรอย่างจริงจัง และได้รับผลการปฏิบัติทุกรูป

สำหรับหลวงปู่ฝั้น ท่านเล่าว่า ได้ไตร่ตรองพิจารณาตามหัวข้อกัมมัฏฐานว่า “สพเพ สงฺขารา สพฺพสณฺญา อนตฺตา” ที่ท่านพระอาจารย์ฝั้นให้มา ในเวลาต่อมาที่เกิดความสว่างไสวในใจชัดว่า เมื่อสังขารขั้นดับได้แล้ว ความเป็นตัวตนจักมีไม่ได้ เพราะไม่ได้เข้าไปเพื่อปรุงแต่ง ครั้งเมื่อความปรุงแต่งขาดไป ความทุกข์จะเกิดขึ้นได้อย่างไร และจับใจความอริยสังขะแห่งจิตได้ว่า

๑. จิตที่ส่งออกนอก เพื่อรับสนองอารมณ์ทั้งสิ้น เป็นสมุทัย
๒. ผลเกิดจากจิตที่ส่งออกนอกแล้วหวั่นไหว เป็นทุกข์
๓. จิตเห็นอย่างแจ่มแจ้ง เป็นมรรค
๔. ผลอันเกิดจากจิตเห็นจิตอย่างแจ่มแจ้ง เป็นนิโรธ

แล้วท่านเล่าว่า เมื่อทำความเข้าใจในอริยสังขะทั้ง ๔ ได้ดังนี้แล้ว ก็ได้พิจารณาทำความเข้าใจใน ปฏิจจนุปบาท (ข้อธรรมของท่านตอนนี้ ผู้เขียนจดด้วยเกล้า ไม่อาจเขียนตามท่านให้ถูกต้องได้ เพราะเป็นการเฉพาะตัวของท่าน นักปฏิบัติธรรมผู้มีความสนใจ จะได้รับทราบในขั้นต่อไป)

คำสรรเสริญครั้งที่ ๒ และรางวัลเกียรติยศ

จากพระอาจารย์มั่น

ครั้นอยู่ที่ถ้ำพระเวสฯ ได้พอสมควรแล้ว ก็พากันยกขบวนจาริกไปเสาะหาพระอาจารย์มั่น จนกระทั่งพบที่วัดป่าโนนสูง หลวงปู่ดุลย์จึงกราบเรียนท่านปรมาจารย์ถึงผลการปฏิบัติธรรมของท่านตามที่ปรากฏ ท่านพระอาจารย์มั่นก็กล่าวรับรองและยกย่องสรรเสริญให้ปรากฏ ณ ท่ามกลางชุมนุมสานุศิษย์ทั้งหลาย “ถูกต้องดีแล้วเอาตัวรอดได้แล้ว นับว่าลอยหลังอีกแล้ว ขอให้ดำเนินตามปฏิปทานี้ต่อไป”

หลังจากนั้น หลวงปู่ดุลย์ได้นำอาจารย์ฝั้นและคณะภิกษุสามเณรวัดม่วงไข่ที่ติดตามมาถวายตัวต่อพระอาจารย์มั่น ท่านปรมาจารย์จึงได้กล่าวยกย่องสรรเสริญกระทำให้ปรากฏต่อศิษย์ทั้งหลายว่า “ท่านดุลย์นี้ เป็นผู้ที่มีความสามารถอย่างยิ่ง สามารถมีสานุศิษย์และติดตามมาประพฤติปฏิบัติธรรมเป็นจำนวนมาก”

ในระหว่างที่พักอยู่กับท่านพระอาจารย์มั่นเป็นเวลานานนั้นท่านพระอาจารย์มั่นผู้ทรงคุณธรรมยิ่งใหญ่ ได้กรุณาตัดเย็บไตรจีวรด้วยมือคน แล้วช่วยกันเย็บช่วยกันย้อมด้วยมือมอบให้หลวงปู่ดุลย์ ๑ ไตร ท่านจึงถือว่าเป็นีผลหรือรางวัลแห่งการปฏิบัติดี ที่ครูบาอาจารย์มอบให้เป็นกรณีพิเศษด้วยเมตตาธรรม

ครั้นถึงเวลาเช้าพรรษา หลวงปู่ดุลย์ได้ไปจำพรรษาที่อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย ขณะนั้นท่านอาจารย์อ่อน ญาณศิริ ยังเป็นสามเณรอยู่ ได้ติดตามมาอยู่จำพรรษากับท่านด้วย ในพรรษานั้นมีอุบาสิกอุบาสิกาและภิกษุสามเณรวัดใกล้เคียงพากันแตกตื่นมาฟังธรรมเทศนาของท่าน และมาบำเพ็ญกาวนาเป็นจำนวนมากมาย ท่านกล่าวว่าจนกระทั่งไม่มีที่นั่ง และแทบทุกคนก็ได้ผลทางปฏิบัติ สานุศิษย์ที่เป็นคฤหัสถ์บางท่านยังมีชีวิตอยู่จนถึงปัจจุบันนี้

มหัศจรรย์ที่ถ้ำผาบึง

ครั้นออกพรรษาแล้ว ท่านก็ออกเดินธุดงค์ต่อไปที่จังหวัดเลยมีสามเณรติดตามมาไปด้วย ๑ รูป ท่านมีความประสงค์จะ-ปอยู่ถ้ำผาบึง บ้านนาแก มีชาวบ้านมาบอกทัดทานว่า “ที่ถ้ำนั้นพักไม่ได้เพราะมีสิ่งมหัศจรรย์ มีอรรพณ์แรงร้าย เมื่อถึงเวลาโพล้เพล้ จะมีเสียงพิณพาทย์ ระนาด ซ้อง กลองบรรเลงกระหึ่ม และมองเห็นภาพคล้ายควันดำเหาะลอยพุ่งขึ้นสู่อากาศหายไป ไม่รู้ว่าตัวอะไร”

ตามปกติวิสัยของหลวงปู่ดุลย์ท่านไม่มีความเชื่อถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และไม่ยอมรับสิ่งมหัศจรรย์อันนิหαρใดๆ ท่านจึงตัดสินใจเข้าไปอยู่ในถ้ำโดยไม่นำพาคำทัดทานของชาวบ้าน พร้อมกับสังเกตการดูว่าสิ่งที่ชาวบ้านรำลือกันนั้นเป็นขอเท็จจริงประการใด

ในที่สุดก็ได้สัมผัสต่อสิ่งที่ได้ยินและได้เห็นนั้น กล่าวคือเมื่อถึงเวลาจวนค่ำโพล้เพล้ลง ค้างคาวนับจำนวนแสนๆ ที่อาศัยอยู่ในถ้ำนั้น ก็พากันพร้อมพรั่งเกาะกลุ่มซึงกันออกมาจากปากถ้ำ เป็นคล้ายควันดำพุ่งพวยขึ้นสู่อากาศ บังเกิดเป็นกระแสลมกระโชกหวิวเมื่อพัดผ่าน โตรกตรวนและร่องรูตามผนังถ้ำ ทำให้บังเกิดเป็นเสียงสูงต่ำมีลีลา เสียงปีกค้างคาวกระทบกันที่ทับแหวกอากาศ และเสียงสะท้อนตอบจากผนังถ้ำ ดังกระหึ่มกึกก้องไปมาราวกับว่าเป็น

เสียงดนตรีสวรรค์ ที่เหล่าเทพยดาพากันบรรเลงด้วยพิณพาทย์ ระนาด ฉิ่ง กลอง ฉะนั้น กลุ่มค้างคาวเป็นแสนเป็น
ล้านที่บินพุ่งออกมาจากถ้ำเป็นเส้นสายไปมานั้นเล่าวิเศษในเทพนิยายปรัมปราที่เล่าสืบๆ กันมา พุ่งเลื่อนหายไปใน
อากาศ ประจักษ์ต่อสายตาคนบ้านป่า ที่ตะลึงมองอย่างขนลุกขนชันด้วยความหวาดหวั่นยำเกรง

ท่านจำนำความจริงมาเปิดเผย ความเชื่อถือดังกล่าวของชาวบ้านแถบนั้นจึงหมดสิ้นไป

..... เอวัง